

Капітал на покриття операційного ризику комерційних банків України за методикою базового індикатора

Висвітлено динаміку резервів під операційний ризик банківського сектору України та окремих банків. Порівняно частку резервів під операційний ризик у структурі капіталу вітчизняних банків.

Ключові слова: операційний ризик банку, базовий підхід, капітал банку.

В умовах кризового та посткризового розвитку світові лідери банківської сфери все більше уваги надають визначенню, оцінці та заходам зниження операційного ризику банку. Прикладами реалізації такого виду ризику можуть слугувати шахрайство персоналу, збої інформаційних систем та конкретного програмного забезпечення, прорив системи водопостачання у підвальних приміщеннях, що може призвести до значних збитків та/або втрат вигод. Саме для погашення такого виду ризику і повинен формуватися капітал на покриття операційного ризику банків України.

Питання управління операційними ризиками в умовах фінансової кризи було висвітлено в роботах О. Барановського, А. Володіна, С. Дмитрова, А. Козлова, А. Лукацького, А. Мамонтова, Н. Романова, А. Румянцева, В. Сердюка, А. Синцова, А. Смирнова. В той же час дослідженню динаміки резервів (капіталу) під операційний ризик приділялося недостатньо уваги. Слід зазначити, що в науковій літературі порівняння світового та українського досвіду носить односторонній характер, оскільки операційний ризик в Україні оцінюється незначним переліком банків в силу відсутності необхідності формування капіталу за законодавством.

Дослідження капіталу на покриття операційного ризику банку зумовлює виконання таких цілей:

- Визначити чистий операційний дохід банку.
- Дослідити капітал на покриття операційного ризику.
- Виявити особливості відношення даного капіталу до власного та регулятивного капіталу.

Операційний ризик банку в силу низької ймовірності майже не враховується банківськими установами України. В той же час реалізація таких ризиків (дії інсайдерів Промінвестбанку, дії брокера Burrings bank тощо) можуть призвести до фатальних наслідків для банку.

Операційний ризик банку – ризик, що виникає через неточні, помилкові або злочинні дії людей, помилки у внутрішніх процесах та системах та/або в результаті зовнішнього впливу [1, с. 55]. Існує кілька методів оцінки операційного ризику банку: залежно від доходів, залежно від специфіки роботи, залежно від уже наявних прикладів реалізації ризику. В той же час статистичні дані, необхідні для оцінки ризику повинні бути накопичені за останні 5 років. Для того, щоб визначити капітал на покриття операційного ризику банку на початковому етапі, Базельський комітет запропонував методику базового індикатора. Суть даної методики полягає в розрахунку добутку усередненого чистого операційного доходу за останні три роки на базовий коефіцієнт (15%).

Дослідження банків України в цілому визначене через те, що операційний ризик, як ймовірна величина для достатньо широкого і різноманітного спек-

тра банків України, важко визначається, а рівень дохідності за основною банківською діяльністю дає змогу визначити, скільки банк може понести збитків.

Основні тенденції: лідерська позиція системоутворюючих банків 1-ї групи, значне зростання рівня доходу у 2008 р. тощо. Однак, слід наголосити, що методика Базового підходу базується на усередненому показнику за 3 попередні періоди, оскільки усереднення згладжує коливання основного показника, а це є недоліком даної методики.

Зростання операційних доходів (табл. 1) має поступовий характер, однак спад 2010 р. можна пояснити збільшенням контролю за операціями, а також зменшенням самої кількості операцій.

В цілому зростання чистого валового доходу за весь період свідчить про розвиток банківської системи навіть в умовах фінансової нестабільності. Такі дані дають змогу стверджувати, що операційний ризик буде зростати у подальшому, оскільки операції банківських установ розширюються як в кількісному, так і в якісному спектрах.

Враховуючи ту обставину, що капітал на покриття операційного ризику за базовою методикою враховується усереднено за три попередніх роки, розглянемо сформовані показники (табл. 2).

Таким чином, навіть усереднені показники (табл. 2) прогнозують зростання рівня операційного ризику в 2009 р. в умовах розгортання фінансової кризи на теренах України. Поступове зростання рівня ризику після 2010 р. свідчить про подолання фінансової кризи, однак не самих ризиків.

Прогнозований капітал під операційний ризик стабільно зростає протягом усього досліджуваного періоду, що обумовлено достатньо високими рівнями доходів комерційних банків, а стабільність зростання – усередненням за три роки.

Основною закономірністю показників по банкам України залишається переважача концентрація резервів під ризику у банках 1-ї групи, що свідчить про

Таблиця 1

Чистий операційний дохід банків України за 2006-2011 рр. (тис. грн.)

Групи банків	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012
1 група	5844308	22030717	37642630	48398035	44145851	49720242
2 група	3375012	3488745	8372926	8558117	11594436	8518105
3 група	2043804	3660967	4360806	4467053	3697716	4262921
4 група	2362086	2785578	4861253	5399357	5160831	6707513
Всього	13625210	31966007	55237615	66822562	64598834	69208781

* Складено автором на основі [2].

Таблиця 2

Прогнозований капітал на покриття операційного ризику банків України (тис. грн.)

Групи банків	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012
1 група	1796369,9	3275882,8	5403569,1	6509325,8
2 група	440262,5	761834,2	1020989,4	1426274,0
3 група	373039,5	503278,9	624441,3	626278,8
4 група	337862,7	500445,9	652309,4	771072,1
Всього	2947534,5	5041441,6	7701309,2	9332950,6

* Складено автором на основі [2].

необхідність для визначених банків детально та об'єктивно оцінювати операційні ризики з метою управління ними.

Ці дані є усередненими, прогнозованими показниками, однак такими, на базі яких можна спрогнозувати динаміку розвитку в цілому банківського сектору, крім того, дають змогу прогнозувати ризик майбутніх періодів.

Операційний ризик банку на початковому етапі формування системи оцінки та управління повинен становити як мінімум 20% від регулятивного капіталу з подальшим зниженням до рівня 12%. Таке зниження може бути після 5 років вдалого здійснення управління операційним ризиком банку [2]. Порівняємо капітал під операційний ризик банку в цілому по банківській системі з регулятивним капіталом у табл. 3.

Отже, за даними табл. 3, можна стверджувати, що капітал на покриття операційного ризику банків України в цілому, починаючи з 2009 р. задовольняє вимогу рекомендаційних документів Базельського комітету, і станом на кінець досліджуваного періоду показник становить 34,9%. Таким чином, можна стверджувати, що незважаючи на ряд недоліків самого підходу базового індикатора, такий підхід для банків України є доречним.

Розглянувши необхідний капітал під операційний ризик при використанні базової методики, на нашу думку, необхідно порівняти його з рівнем ризику по банківській системі в цілому за 2008–2011 рр. (рис. 1). Таке порівняння, на нашу думку, дасть змогу з економічної точки зору оцінити значення операційного ризику банків у структурі ризик-менеджменту.

Отже, дослідивши на рис. 1 загальні тенденції розвитку банківських ресурсів з урахуванням розрахованого капіталу під операційні ризики для банківських установ, розглянемо структуру таких резервів.

Частка резервів на покриття кредитних ризиків залишається в лідерах, однак її значення поступово зменшується, починаючи з 2009 р., коли значення досягло 90,7%, і закінчуючи 88,7% станом на кінець досліджуваного періоду.

Розглядаючи ж конкретно резерви на покриття операційного ризику, слід виділити надзвичайно важливе значення частки у 2008 р. – 5,9%, що можна пояснити значним рівнем доходів комерційних банків, на основі яких і сформовано рівень резерву, а також настанням фінансової кризи, що інституційно зумовила перерозподіл ризиків.

Найменша частка резервів під операційний ризик склала 4,3% у 2008 р. Це пов'язано з посиленням контролю за персоналом банків, що зменшило рівень ризику.

Таблиця 3

Порівняння капіталу на покриття операційного ризику з регулятивним капіталом банків України за період з 2008 по 2011 рр.

№ п.п.	Показник	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012
1.	Капітал під операційний ризик банку	19650	33610	51342	62220
2.	Регулятивний капітал	123066	135802	160897	178454
3.	Частка капіталу на покриття операційного ризику банку в структурі регулятивного капіталу	16,0%	24,7%	31,9%	34,9%

* Складено автором на основі [2].

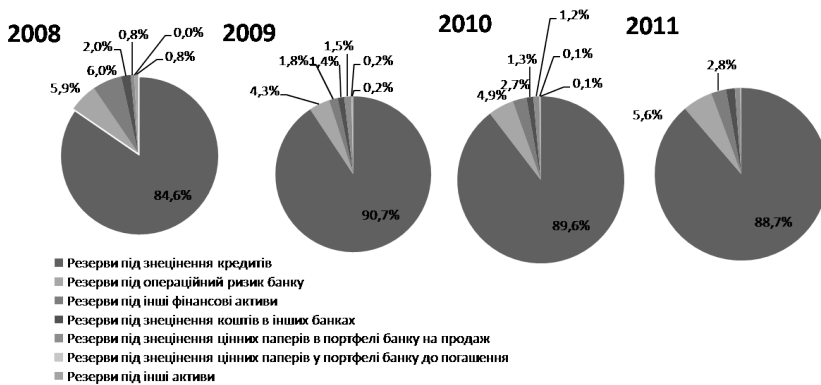

Рис. 1 Структура резервів комерційних банків України з урахуванням резервів (капіталу) під операційний ризик за 2008-2011 рр. (Складено автором на основі [2])

Поступове зростання резервів під операційний ризик до рівня 5,6% у 2011 р., на нашу думку, є природним процесом, що математично пояснюється зростанням фінансових надходжень до банківських установ у 2008-2010 рр. Це призвело до зростання ризиків, пов'язаних з виходом банківського сектору з зони фінансової нестабільності, значною диверсифікацією активів тощо.

Однак аналіз банківського сектору в цілому не може дати уявлення про конкретний розподіл та особливості формування резервів під операційні ризики банку, а враховуючи закритість внутрішньої інформації в українських банках про реалізацію таких ризиків, розраховуємо за базовою методикою рівень операційного ризику для комерційних банків.

Варто зауважити, що основною особливістю, поряд з низькою ймовірністю, є високе значення шкоди, яку може нанести реалізація операційного ризику банку. Така ситуація може призвести до нестачі капіталу на покриття операційного ризику банку для відновлення стабільного стану банків. Саме тому ми пропонуємо відносити капітал на покриття операційного ризику до обов'язкових резервів, які повинні зберігатися на рахунках НБУ.

Для аналітичного розрахунку капіталу під операційний ризик використаємо дані 8 комерційних банків – по 2 з кожної групи. Вибрано 8 банків, оскільки, на нашу думку, саме на основі такої кількості можна проаналізувати найсильніший та найслабший банк, що був віднесений до обраної групи регулятором, визначивши таким чином сильні і слабкі сторони. Вибір саме таких банків був обумовлений двома чинниками: по-перше, банки повинні перебувати у визначеній групі протягом усього досліджуваного періоду – з 2006 по 2011 рр. По-друге, банки повинні бути не лише лідерами групи, а й такими, що займають останні місця в групах. Таким чином, при розгляді капіталу під операційний ризик буде враховано різноманітні особливості у розрізі груп банків відповідно до класифікації НБУ (табл. 4).

Проаналізувавши дані таблиці 4, можна зробити кілька висновків:

По-перше, в цілому спостерігається зростання витрат на формування капіталу під операційні ризики, однак таке зростання призупиняється у 2011 р. Зменшилися прогнозовані витрати для банку 4-ї групи «Капітал» з 5766 тис. грн. (2010 р.) до 5426 тис. грн. (2011 р.). Аналогічна ситуація спостерігається і для банків 3-ї групи.

Прогнозований капітал на покриття операційного ризику комерційних банків
за 2008-2011 рр. (тис. грн.)

Група банків	Банк	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012
1 група	Приватбанк	498821	880049	1212980	1392717
	Брокбізнесбанк	28568	52016	73591	86305
2 група	Південний	36914	58747	71556	78594
	Імексбанк	17219	31412	34983	44488
3 група	Укрінбанк	11487	15069	16737	14233
	Активбанк	11144	14413	14996	14579
4 група	Капітал	4839	5804	5766	5426
	Морський	1102	1693	2424	2622

* Складено автором на основі [2].

По-друге, лідер українського банківського сектору – Приватбанк в кінці досліджуваного періоду показав результат у 1,4 млрд. грн., що разюче відрізняється від інших досліджуваних банків. Це обумовлено великими розмірами активності та інфраструктури банківської установи, а отже і можливостей реалізації операційного ризику банку (наприклад, помилки операторів та касирів, збої інформаційної системи, юридичні ризики тощо).

По-третє, можна інтерпретувати політику банків 3-ї та 4-ї груп, як найстабільнішу щодо формування капіталу під операційні ризики, адже такі банки мають на меті не розширення ринку та активну інвестиційну політику, а обслуговування конкретних проектів, компаній, цілей, що зменшує спектр можливих операційних ризиків, наприклад, відмова від участі на фондовому ринку тощо.

По-четверте, виникає проблема порівнюваності показників формування резерву під операційний ризик банку, тому будемо використовувати відношення резервів під операційний ризик до регулятивного та власного капіталу банку, який формується банком відповідно до вимог НБУ, а також відповідно до активності комерційного банку та стабільності його роботи (табл. 5-6).

Отже, відповідно до табл. 5, можна зробити висновок, що прогнозований капітал у структурі регулятивного капіталу займає досить незначні обсяги. Така ситуація свідчить про незначну увагу до операційного ризику банку з боку досліджуваних банків, оскільки на початковому етапі до капіталу повинні відраховувати не менше 20% регулятивного капіталу.

Однак існує й інший бік справи – вилучення такого обсягу ресурсів з обороту призведе до скорочення активності банків України, а отже – можлива нова криза. На нашу думку, розпочинати слід зі значно менших обсягів.

Отже, порівнявши резерви під операційний ризик та власний капітал банку (табл. 6), можна зробити висновок, що залежно від активності банку на ринку, розмірів та кількості філій (як основний елемент формування власного капіталу на основі принципу безбалансового відділення), необхідно формувати резервні фонди.

Лідер українського банківського сектору протягом усього досліджуваного періоду показував значну частку резервів під операційний ризик у структурі власного капіталу, що свідчить про високий рівень ризику станом на кінець досліджуваного періоду – 8,3%.

Таблиця 5

Відношення прогнозованого капіталу на покриття операційного ризику банку
до регулятивного капіталу за період з 2008 до 2011 рр., %

Група банків	Банк	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012
1 група	Приватбанк	6,5%	10,0%	10,5%	8,9%
	Брокбізнесбанк	1,2%	1,9%	2,8%	3,0%
2 група	Південний	2,5%	3,3%	4,0%	5,2%
	Імексбанк	2,4%	3,9%	3,5%	4,0%
3 група	Укрінбанк	3,6%	4,5%	4,1%	2,5%
	Активбанк	2,9%	2,8%	2,9%	2,6%
4 група	Капітал	3,2%	3,3%	3,1%	2,7%
	Морський	1,7%	2,1%	2,3%	1,7%

* Складено автором на основі [3-10].

Таблиця 6

Прогнозований капітал на покриття операційного ризику банку в розрахунку
до власного капіталу банку за період з 2008 по 2011 рр., %

Група банків	Банк	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012
1 група	Приватбанк	6,1%	8,6%	10,2%	8,3%
	Брокбізнесбанк	1,2%	2,2%	3,1%	3,6%
2 група	Південний	2,6%	4,0%	7,4%	4,9%
	Імексбанк	2,1%	3,7%	3,6%	4,1%
3 група	Укрінбанк	2,7%	3,9%	3,9%	2,5%
	Активбанк	2,2%	2,8%	2,9%	2,6%
4 група	Капітал	4,2%	4,2%	3,6%	2,8%
	Морський	1,5%	2,0%	3,4%	1,7%

* Складено автором на основі [3-10].

Спостерігаємо, що у 2010 р. майже всі досліджувані банки досягли максимального значення операційних ризиків, що можна пояснити виходом банків з кризового періоду і активізацією діяльності в банківському секторі. Так, найбільше значення резервів під операційний ризик серед банків 2-4 груп, досяг банк 2-ї групи – «Південний» – 7,4%.

Водночас найменший показник був розрахований для банку 1-ї групи Брокбізнесбанк 1,2% у 2008 р., що може свідчити про високу ефективність здійснюваних операцій банком. Також цікавим є поведінка банку «Капітал», абсолютні показники якого зростали (табл. 6), що свідчить про значне збільшення власного капіталу при відносно низькому рівні надходжень за рахунок основної діяльності, а отже, банк здійснює значне резервування – що підвищує ефективність ризик-менеджменту.

При аналізі чистих операційних доходів як груп банків, так і конкретних банківських установ було виявлено, що такі доходи залишалися в позитивному значенні навіть за умов фінансової нестабільності – банківської кризи 2008-2009 рр., а отже, була можливість формувати капітал на покриття операційного ризику банку.

Досліджуючи частку капіталу під операційні ризики, слід зазначити, що формування системи оцінки операційного ризику на рівні банківської системи не має значного впливу на структуру резервів. В той же час, в індивідуальних розрахунках по конкретному банку формування таких резервів призводить до вилучення з обігу необхідних ресурсів, а отже, основним завданням є мінімізація витрат на формування системи управління операційним ризиком.

Якщо ж розглядати капітал на покриття операційного ризику банку у відношенні до власного та регулятивного капіталу, то можна зробити висновок, що частка системотворчого банку вища, ніж частка інших банків, а отже й ризики більші.

Для покращення стабільності банків України, на нашу думку, варто сформувати нормативно-правове забезпечення, яке б зобов'язало комерційні банки формувати капітал на покриття операційного ризику банку на рахунках НБУ, що дасть змогу регулятору контролювати стабільність банківського сектору в цілому.

Список використаних джерел

1. Лукацкий А. Операционные риски и угрозы системам финансовых структур / А. Лукацкий // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке. – 2005. – №10.
2. Дані фінансової звітності банків України. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.
3. What Is Operational Risk?. Режим доступу : [.http://www.frbsf.org/publications/economics/letter/2002/el2002-02.html](http://www.frbsf.org/publications/economics/letter/2002/el2002-02.html)
4. Звітність ПАТ «Приватбанк». –Режим доступу: http://old.privatbank.ua/html/2_13r.html.
5. Годовой отчет АО «Брокбизнесбанк». – Режим доступу : [.http://www.bankbb.com.ua/bank_info/annual.html](http://www.bankbb.com.ua/bank_info/annual.html).
6. Годовая информация И Mexбанк. – Режим доступу : <http://imexbank.com.ua/rus/yearinfo.phtml>.
7. Финансовая отчетность. «ПАТ Український інноваційний банк». – Режим доступу : <http://www.ukrinbank.com/ru/company/fz2>.
8. Финансовая отчетность. Архив ПАТ «КБ «Актив-банк». – Режим доступу : <http://www.abank.com.ua/viewpage.php?iid=410&lang=ru>.
9. Банк «Капітал». Звітність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank-capital.com/uk/karta-sajta.html>
10. ПАТ Банк «Морський». Річні звіти. – Режим доступу : <http://www.morskoeybank.com/info/annual-report.html>.

Безштанько Д. В. Капітал на покриття операційного ризику комерційних банків України по методикі базового індикатора.

Освітлена динаміка резервів под операційний ризик банківського сектора України и отдельных банків. Сравнена доля резервів под операційний ризик в структуре капитала отечественных банків.

Ключевые слова: операційний ризик банку, базовий підхід, капітал банку.

Bezsh tanko D. V. Capital for Operational Risk of Commercial Banks in Ukraine According to the Method of the Basic Indicator.

The dynamic of provisions for operational risk Ukraine's banking sector and individual banks are highlights. Compared share of provisions for operational risk in the capital structure of domestic banks.

Ke ywords: bank operational risks, basic approach, bank capital.

Надійшло 10.09.2012 р.